

Димитър Маринов (Варна, България)

ДИМИТЪР РАЛЧОВ В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА ОНОМАСТИКА

Abstract: The paper examines the topic of the role and place of Dimitar Ralchov in the history of Bulgarian onomastics. Prosopographic information about this remarkable Bulgarian is provided. He was one of the first statesmen of Bulgaria after the Liberation that very conscientiously and professionally implemented the administrative replacement of the Turkish settlement names with Bulgarian ones in Dobruzha. To achieve this objective D. Ralchov appointed a Committee of linguists, lawyers, historians, geographers and others. Their activities were in compliance with the old names, geography, historical events, specifics, prominent Bulgarians, etc. “The beginning” in Bulgarian onomastic science certainly needs elucidation of the work of such valuable “importer” in the Bulgarian onomastic fund as Dimitar Ralchov.

Key words: Dimitar Ralchov, history of Bulgarian onomastics, prosopography, settlement names, Committee of linguists, lawyers, historians, geographers.

Надсловът на този доклад не е случайно подбран. Познавам до висока степен историческите, географските и ономастичните трудове за Добруджа, а по отношение на Добричкото краище са ми известни писанията на местния краевед **Георги Топалов** (Топалов 2005; 2009). Отношението на този изследвач към ономастичната фактология в Добруджа е не особено научно обосновано. Едновременно с това се възхитих от огромното му дело. И преди всичко за това, че откри за българската ономастика **Симеон Атанасов**, **Първопроходецът** в ономастиката на Добруджа и на добруджанците! Български държавен мъж, създал първата прагматична платформа за преименуване заедно със своя съратник, също така знаменитият **Христо Милев**, управителят на Старозагорска област и техният следовник **Димитър Ралчов**,

създал най-знаменателната Българска комисия по Преименуванията на селищните имена и Програма за преименуването!

За първи път в българознанието темата за ролята и мястото на Димитър Ралчов в историята на българската ономастика се засяга в съвместния ни с моя Учител проф. Тодор Балкански труд *Българска ономастика I. Симеон Атанасов. Първопроходецът в ономастичното пространство на Добруджа. И още нещо* (под печат).

Несъмнено **Димитър Ралчов** е значима фигура на Българския революционен, политически и държавнически живот в края на XIX и началото на XX век. **Това е име, което Историята на българската ономастика няма как да подмине!**

В книгата на **Светослав Аджемлерски** (Аджемлерски 2012: 14) присъствува буквално на всяка страница, срв. още в уводните думи: „През 1910 г. със Заповед на Варненския окръжен управител **Д. Ралчов** е създадена Окръжна комисия от специалисти, която трябва да предложи нови имена на редица селища (по-нататък **„Комисия Ралчов“**). В Комисията участвуват езиковеди, юристи, историци, географи и др. В дейността си те се съобразяват със старите названия, географското положение, историческите събития, особености, видни българи и др. След като Комисията Ралчов приключва своята работа, в края на 1910 г. е издадена книжката „Преименование на населените места във Варненски окръг“. Автор на книгата е Димитър Ралчов. В труда си Св. Аджемлерски (Аджемлерски 2012: 14) посочва тази книжка, но не и автора ѝ.

Така започна нашата издирвателска работа за дейността на **Димитър Ралчов** и на създадената от него **Комисия**, които най-общо довършиха започнатото от инициативата *„Атанасов – Милев“*. В такъв случай този ономастичен период би могъл да носи името: *„Атанасов – Милев – Ралчов“* за времето 1906–1910 г.

Малко са сведенията, които събрахме за този знаменит мъж в историята на българската ономастика, която по отношение на името му до днес е почти безмълвна. Българските енциклопедични средства също така „мълчат“ за него и за неговата невероятна дейност.

Единствената просопографска справка, която сме открили за Димитър Ралчов, е на **Борислав Дряновски**, (Дряновски 2015: 316 сл.) срв.:

„ДИМИТЪР РАЛЧОВ (1859-1932). Адвокат, поборник-опълченец, съдия, общински и окръжен съветник, народен представител, варненски окръжен управител, политик и общественик.

Димитър Ралчов е роден през 1859 г. в гр. Лом, където завършва образованието си при Никола Първанов, виден деец за църковна независимост. Осемнадесетгодишен напуска бащиния си дом и заминава за Румъния, където се включва в хъшовската емиграция. По време на Руско-турската освободителна война се записва в българското опълчение и участва в боевете на връх Шипка. След Освобождението Димитър Ралчов работи в съдебното ведомство. Във Варна се установява в края на XIX век. Един от основателите на варненската организация на Демократическата партия. Дълги години работи съвместно с Кръстю Мирски, Никола Кънев и др. варненски дейци. Избиран е многократно за общински и окръжен съветник и народен представител. От 1908 г. до 1910 г. е назначен за варненски окръжен управител. Сред варненските граждани е известен като добър юрист и оратор. Участва активно в обществения живот на Варна. Избиран е за църковен настоятел, председател на Варненското македоно-одринско дружество. Председател на Варненския адвокатски съвет през 1927 г. През 1931 г. се премества в София (Държавен архив: 1932).”

В тази справка, както се вижда, огромното му дело, като принос в българското административно право, именно промяната на имената във Варненски окръг, **просто не е зачетено**. Освен това е недостатъчна, защото в нашите издирвания установихме, че:

- опълченецът **Димитър Н. Вранчев** от Лом с **ДИ Ралчев** „на 13 (14) май 1877 г. е зачислен в 4 (5) рота на Първа дружина. В Азбучния списък погрешно е отбелязано, че е „убит на Шипка”. След Освобождението работи като държавен служител” (Българско опълчение 1956: 54).

Срв. още за опълченската страница в просопографията му:

„I.168.59. НИКОЛА Н. ВРАНЧЕВ /РАЛЧЕВ/

Роден в Лом /Лом паланка/, починал след 1926.

На 13 /14/ май 1877 г. зачислен в 4. /5./ рота на 1. дружина. В Азбучния списък погрешно

е отбелязано, че е убит на Шипка.
След Освобождението работи като
Държавен служител. В спомените си Алекси
Попангелов отбелязва, че дълги години е
адвокат във Варна.

Документи:

НМШБс, инв. № 1006, 1078.

ЦВА, ф. 42-к, оп. I, а.е. 23, л. 33.

Литература:

Руменин, Р. Цит. съч., № 7995.

Българско опълчение..., т. 1, стр.

**364, 449. Попангелов, А. Семейни
спомени. В.: Сб. Освобождението 1878.**

Спомени., С., 1989, стр. 390.“

В спомените на неговия съопълченец Алекси Попангелов (вж. Попангелов 1989: 390) е посочено единствено:

- че Димитър Ралчов постъпва като ученик в българското опълчение;

- че работи като адвокат във Варна.

//Алекси Попангелов е от с. Костеновци, Ломско. Подобно на Димитър Ралчов е съдия в Лом, Стара Загора, Оряхово, народен представител, окръжен управител във Видин.

Срв. писаното от този автор (Попангелов 1989: 390) по темата:

„От Ломско в опълчението бяха:

1. Петър Иванов Берковски – бивш учител,
2. Димитър Ралчов – ученик,
3. Пънто Найденов (Свраката) – ученик,
4. Арсения Нацов – бояджия,
5. Първан Иванов (Протестантина) – терзия,
6. Алекси Петров (Дюлгерски) – терзия,
7. Митко Георгиев (Папуджия),
8. Алекси Н. Стоянов – работник,

9. Цветко Панов – терзия,
10. Камен Чукалски – земеделец,
11. Цветан Нинов – терзия,
12. Тодор Младенов – овчар, земеделец,
13. Бранко Пишурков – ученик,

14. Алекси Попангелов – учител и други, които сега не мога да си спомня. От тях, днес, юний 1926 година, са живи: Арсений Нацов, налбантин в гр. Видин; Камен Чукалски, земеделец в с. Погорелец; Тодор Младенов, земеделец в гр. Лом; Алекси Попангелов, моя скромност, гр. Лом; Димитър Ралчов, адвокат (в) гр. Варна. И петимата прекарват в тих семеен живот, скромно, безпретенциозно и без всякакво парадиране пред обществото. Едва ли ги знае някой, че са били опълченци.”

Опитите да получим повече сведения за Димитър Ралчов от гр. Лом (Исторически музей, директор Даниела Замфирова) не дадоха резултати.

В книгата на моя съименник Д. Маринов (Маринов 2004) се откри следният абзац:

„Аз имах леля – сестра на баща ми – Божана, която беше оженена за Илия Ралчов, един виден майстор кожухарин. Те ни беха съседни през една къща – делеше ни къщата на бай Мико. Досега в тая леля (която наричах лолка по Ломски) аз имах много нежна и милваща ме жена – майка след смъртта на майка ми Вълкана. Баща ми, когато се върнал от странстването си (гурбетлъка), леля ми Божана била мома. Като се оженил татко, оженил и нея. Той купил мястото за къщата, а помогнал и в направата на къщата им. Така щото откъм наследство от баща си леля Божана нямаше какво да дири, па никога не е и дума спомняла за това нещо. Леля Божана имаше три дъщери: Велика, Ванка и Гика, и двама сина: Димитър и Никола. Аз бех връстник с Велика. Аз ги обичах като сестри, а и те ме обичаха като брат. Вуйка ми Илко, който ме е донел от Вълчедръма, не е никога проявявал към мене и най-малък белег на неприязненост и аз го почитах като втори баща. Такива беха моите отношения към най-близките роднини на баща ми.”

Така се установи и родословието на Димитър Ралчов и близкото му роднинство с най-именития български етнограф Димитър Маринов.

//Чрез Борислав Дряновски (устно) констатирах, че Димитър Ралчов не е бил женен, не е имал деца, поради което и информацията за личния му живот е оскъдна.

В издадената от Димитър Ралчов книга *Преименование...* (Ралчов 1910: 3) е приложена неговата заповед за създаването на Комисия по преименуването. В тази заповед е представена и програмната декларация на този държавен мъж за промяната на небългарската в езиков план ойконимия в окръга, който днес включва две области (Варненска и Добричка).

Акцентите, на които се набляга като основание за Промяната, са:

- **неясната езикова същност, мотивация на досегашните селищни имена**, създадени на чужд език, в случая – турския;
- **разбираемостта, понятността** на новите имена, тяхната мотивация и идеография;
- **подмяна на несполучливите имена**, предложени от селските кметове по правата, които им предоставя за това българското законодателство.

Следват коментарите му по създаването на Комисията, която трябва да извърши промяната на 453 селища в Окръга Варна.

Всъщност Димитър Ралчов е представил цялата програма и идейна основа за работата на Комисията. Присъства в Протокола по нейното създаване, който публикува в книгата си (Ралчов 1910: 4 сл.), срв.:

„ПРОТОКОЛЪ.

Комисията по преименование на населенитѣ мѣста въ варненското окръжие въ съставъ: прѣдседателъ: варненскиятъ окр. управителъ Димитъръ Ралчовъ, членове: Херманъ Шкорпилъ, географъ и историкъ; Карлъ Шкорпилъ, сѣщо, учителъ въ варненската държавна мъжка гимназия; Иванъ Кефсизовъ, сиковѣдецъ, директоръ на варненската държавна дѣвическа гимназия; Кръстьо Мирски,

адвокатъ, варненски народенъ прѣдставителъ; Иванъ Калдиевъ, еиковѣдецъ, учителъ въ варненската държавна мъжка гимназия; Георги Димитровъ, учителъ въ сѣщата гимназия; Георги Балкански, учителъ въ варненската дѣвическа прогимназия; Иванъ Начевъ, правовѣдъ, държавенъ адвокатъ, и при секретаря Любомиръ Бучковъ, за изпълнение запповѣдта на варненския окр. управителъ отъ 1 февруарий 1910 г., въ засѣданията си, държавни въ салона на варненското окр. управление на 3, 10, 17, 24 и 27 февруарий, 3, 10, 12 и 17 мартъ, 24 априлъ, 5 и 31 май 1910 год., слѣдъ обсъждане и размѣна на мисли, рѣши да се прѣпорѣчатъ на надлежнитѣ общини новитѣ имена, споредъ приложения списъкъ.

Комисията реши да се ръководи въ работата си отъ слѣднитѣ начала:

1) прѣименованията да ставатъ, като се взима въ съображение значението на сегашнитѣ чужди имена, като се прѣдават или въ точенъ прѣводъ или съ видоизмѣнения, споредъ духа на българския езикъ;

2) да се изпуска значението на сегашното име тамъ, гдѣто то се срѣща много често въ окръга, съседнитѣ окръзи или въ страната, и тамъ, гдѣто е безмислено, непонятно, грубо, или безъ особена връзка съ историята или топографията на населеното мѣсто. Въ случаитѣ, когато нѣкое населено мѣсто има по-старо историческо име, то да се приеме послѣдното;

3) да се избѣгватъ еднаквитѣ имена на населенитѣ мѣста въ окръга, а по възможность и въ цѣлата страна;

4) смисълътъ и значението на новитѣ имена да бѣдатъ понятни за населението и съобразени съ духа на неговия говоръ, като се избѣгва изкуствената литературна подкладка;

5) при прѣименованията съ имена на заслужили дѣйци, послѣднитѣ да се избиратъ по възможность отъ доосвободителната епоха;

6) да се гледа изобщо новитѣ имена да бѣдатъ въ свръзка съ населеното мѣсто – било споредъ историята на заселването или по нѣкое историческо събитие, било по името на нѣкоя старина, околна мѣстность или особеноста на тази мѣстность, и

7) сложнитѣ имена да се избѣгватъ.

Ръководима от тѣзи начала, комисията почна прѣдварителната си работа, като при това се снабди съ отдѣленъ прѣводъ на чуждитѣ имена отъ единъ познавачъ на турския езикъ, слѣдъ което пристѣпи къмъ прѣименование на селата. На всѣки членъ отъ комисията се раздаде по единъ списъкъ на селата, за да си държи нужнитѣ бѣлѣжки и да прави свои самостоятелни издирвания.

Прѣименованието на селата мина подъ редъ на околии и по общини, както сѣ печатани въ списъка на постоянната комисия, на три четения, съ съобразни поправки при всѣки случай. Назначи се подкомисия, която изслѣдва нарочно на колко мѣста въ окръга и въ страната се срѣщатъ еднакви имена. Това даде поводъ за много поправки, главно въ окончанията на новитѣ имена, за да се избѣгне еднаквостта и послѣ въ съвършеното изхвърляне на други имена, които бидоха замѣнени съ нови, несъществуващи другадѣ въ страната. Само въ рѣдки случаи се оставиха имена подобни на други такива изъ България, тѣй като по важни обстоятелства, съобразно горѣспоменатитѣ начала, по които се ръководеше комисията, сочеха, че не трябва да се изхвърлятъ. Друга подкомисия се назначи да приготви обясненията за нѣкои прѣименования, които на пръвъ погледъ биха изглеждали необясними или тъмни, но причинитѣ на които лежатъ въ нѣкои малко известни факти отъ историята на мѣстността, или въ други нѣкои обстоятелства.

Слѣдъ всичко това, комисията въ послѣдното си заседание, днесъ на 31 май 1910 година, прие окончателната редакция на прѣименованитѣ села съ обясненията и пр., както слѣдва въ приложения тукъ списъкъ.

Председателъ на комисията: Д. РАЛЧОВЪ.

Членове: Х. ШКОРПИЛЪ

К. ШКОРПИЛЪ

ИВ. КЕФСИЗОВЪ

ИВ. КАЛДИЕВЪ

Г. ДИМИТРОВ

Г. БАЛКАНСКИ

Д-ръ Ив. НАЧЕВЪ

КР. МИРСКИ

Секретаръ на комисията: Л. БУЧКОВЪ.”

Протоколът не се нуждае от ономастичен коментар, но все пак за чест на Комисията трябва да подчертаем, че е **налице най-добре подготвената Комисия по преименуванията в тяхната българска история**, защото:

- предварително е изготвила **Списък** с възможен или невъзможен превод на турските имена, извършен от специалист, чието име за съжаление не се съобщава. При наличието на толкова много *българи гагаузи*, които говорят балканския турски език, Димитър Ралчов едва ли е посегнал към услугите на варненски турчин (?!);

- условието е някои от имената да се предават с **точен превод**, което обаче, както се забелязва в Коментара към списъците, не навсякъде е постигнато. Явно знаещият турски език специалист е бил подготвен за неговата лексика и за семантиката на лексемите, но не и в ономастичните мотивации, които в повечето случаи са съвсем различни от лексикалните;

- Димитър Ралчов и Комисия не ползуват термина **калка**, **калкиране**, но въвеждат **буквалния** и **приблизителния превод**;

- комисията работи с термина **етимология**, въведен още в заповедта на Димитър Ралчов (Ралчов 1910: 3), но също така си служи с **тъмно име**, **необяснимо име**. За целта е създадена Подкомисия явно от по-тесни специалисти, чиито имена обаче не са указани. Може би става въпрос за консултации с българските езиковеди и ономасти, университетски професори в София като **Стефан Младенов**, **Беньо Цонев**, **Любомир Милетич**?!

- „Комисията” е напълно наясно за това, че **селищните имена са вид собствени имена**, които лежат в пространството между **език**, **история**, **етнография** и **география** (Ралчов 1910: 3). По тази причина е посочено, че трябва да се държи връзка с топографията, на професионален ономастичен език – там, където името е с географски характеристики, да се издири **географският термин**, който го мотивира;

- въведено е изключителното условие за **основната форма на ойконима**, която да се съобразява с **местния говор**, и то – на старо-седелците, т. е. с това, което следващите комисии на централно равнище пропускат;

- **естетичната страна** на езиково маркирания ойконим е под постоянното внимание на Димитър Ралчов и на Комисията; „грубото“ се отстранява;

- това е по **същество Първата българска Комисия**, която поставя условие за **избягване на заблатяването или на затлачването** на българската селищноименна система с **еднакви имена**, които следващите комисии не правят. Например много селища в България носят името *Свобода*, и нито едно – на първопроходците в Промените **Симеон Атанасов, Христо Милев и Димитър Ралчов!** Преведена на ономастичен език, тази постановка предвижда отстраняването на **ойконимната ономимия, омография и паронимия!**

- хъшът, поборникът, опълченецът, държавникът Димитър Ралчов и Комисията му поставят въпроса за **Българската мемоаронимия на научни основи.**

Изискванията към нея като оператор за смяната на чуждото в селищноименната система **са повече от актуални и днес**: мемоарията трябва да бъде съобразена с **пилигримията** на имената, които преселниците пренасят от родните си села (вж. повече при Балкански – Маринов 2014: 58), по **имена на исторически събития и на исторически личности**. Въведен е **етичният принцип** за отбягване на имената на **живи заслужили дейци за България и за българите** с препоръката те да са предимно от Доосвобожденската епоха.

- и нещо, което прави великолепно впечатление: при преименуванията да се **избягват сложните имена**, т. е. **имената композити**. Комисията и Димитър Ралчов са имали усещането и представата за т. нар. *Закон за икономия на изразните средства*, в резултат на което са препоръчали за най-често употребяваните имена от системата на българската онимия, именно – ойконимите, да бъдат кратки, т. е. лесно изговорими, което е в контекста на препоръчаното от тях разбираемо име.

Завършвам краткия преглед по отношение на неоценимата заслуга на **Димитър Ралчов** с коректното четене на неговия труд при такива утвърдени ономасти като **Светослав Аджемлерски** (Аджемлерски 2012: 14) и да кажем **Ара Маргос** (Маргос 1978).

Димитър Ралчов и „Комисията Ралчов” сред предложените за смяна имена от днешната Добричка област „побългаряват” Сели *Селим куюсу* на ‘Трапец’ (Ралчов 1910: 6).

Вземам това име съвсем не случайно. С неговото въвеждане в Ойконимикона „Комисията Ралчов” е засвидетелствувала завидна ономастична и географска култура: *tràncez* е народен термин за така наречените копани извори – извори, на които чашата остава в *trap*, за да се избистри водата и лесно да се гребе. Нещо, което е останало непонятно и за добруджанския краевед Г. Топалов. За сведение в това историческо време около 1910 г. за *tràncez* (в планиметрията) знаят само българите с гимназиално образование. Такъв термин противоречи на програмната декларация на „Комисията Ралчов”. Явно Георги Топалов не е разбрал и бележката „побългарено”, респективно калкирането на тур. *куйу* – буквално ‘копан извор, кладенец’.

„Началото” в Българската ономастична наука безспорно се нуждае от осветляване на делото на такъв стойностен „вносител” в българския ономастичен фонд като **Димитър Ралчов**. Като достоен следовник на Симеон Атанасов и Христо Милев той също се явява първопроходец в побългаряването на ойконимията. Така че напълно основателно можем да го наречем „**Варненския Симеон Атанасов**“.

БИБЛИОГРАФИЯ

Аджемлерски 2012: Светослав Аджемлерски, *Справочник на селищните имена във Варненска област*, В. Т., 2012.

[Adzhemlerski 2012: Svetoslav Adzhemlerski, *Spravochnik na selishtnite imena vav Varnenska oblast*, V.T., 2012.]

Балкански – Маринов 2014: Тодор Балкански, Димитър Маринов, *Разселването на българите. Проучване на имената пилигрими в българската ойконимия*, В. Т., 2014.

[Balkanski – Marinov 2014: Todor Balkanski, Dimitar Marinov, *Razselvaneto na balgarite. Prouchvane na imenata piligrimi v balgarskata oykonimiya*, V.T., 2014.]

Българското опълчение 1956: *Българското опълчение 1877–1878. Сб. документи. Т. 1, С.*, 1956.

[Balgarskoto opalchenie 1956: *Balgarskoto opalchenie 1877–1878. Sb. dokumenti. Т. 1, С.*, 1956.]

Дряновски 2015: Борислав Дряновски, *История на Варненската адвокатура*, Варна, 2015.

[Dryanovski 2015: Borislav Dryanovski, Istoriya na Varnenskata advokatura, Varna, 2015.]

Държавен архив 1932: Държавен архив – Варна, ф. 827к, оп. 1, а.е. 115, л. 1. В: *Знаме*, бр. 274, Варна, 1932.

[Darzhaven arhiv 1932: Darzhaven arhiv – Varna, f. 827k, op. 1, a.e. 115, l. 1. V: *Zname*, br. 274, Varna, 1932.]

Иванов 2009: Веселин Иванов, *Георги Топалов. Речник на селищните наименования в Добричка област. Добрич, 2005. Рецензия.* – В: *ИзвНМВ*, Варна, 2009.

[Ivanov 2009: Veselin Ivanov, Georgi Topalov. Rechnik na selishtnite naimenovaniya v Dobrichka oblast. Dobrich, 2005. Retsenziya. – V: *IzvNMV*, Varna, 2009.]

Маргос 1978: Ара Маргос, *За идентифицирането на някои селища от Североизточна България в публикувани турски документи от XVII век.* – В: *ИзвНМВ*, Варна, 1978.

[Margos 1978: Ara Margos, *Za identifikatsiraneto na nyakoi selishta ot Severoiztochna Balgariya v publikuvani turski dokumenti ot XVII vek.* V: *IzvNMV*, Varna, 1978.]

Маринов 2004: Димитър Маринов, *Спомени из моя живот или моята биография*, С., 2004.

[Marinov 2004: Dimitar Marinov, *Spomeni iz moja zhivot ili moyata biografija*, S., 2004.]

Попангелов 1989: Алекси Попангелов, *Семейни спомени. В: Сб. Освобождението 1878. Спомени*, С., 1989.

[Popangelov 1989: Aleksii Popangelov, *Semeyni spomeni.* V: *Sb. Osvozbzhenieto 1878. Spomeni*, S., 1989.]

Ралчов 1910: Димитър Ралчов, *Преименование на населените места във Варненски окръг*, Варна, 1910.

[Ralchov 1910: Dimitar Ralchov, *Preimenovanie na naselenite mesta vav Varnenski okrag*, Varna, 1910.]

Топалов 2009: Георги Топалов, *Изчезнали селища от Добричка област през XIX и XX век.* Добрич, 2009.

[Topalov 2009: Georgii Topalov, *Izcheznali selishta ot Dobrichka oblast prez XIX i XX vek.* Dobrich, 2009.]

Топалов 2005: Георги Топалов, *Речник на селищните наименования в Добричка област*, Добрич, 2005.

[Topalov 2005: Georgii Topalov, *Rechnik na selishtnite naimenovaniya v Dobrichka oblast*, Dobrich, 2005.]